

УДК 347.965.4:355.357(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.51>

Н. А. Родрігес

адвокат

ORCID ID: 0009-0003-9998-8337

ЩОДО ПРАВА НА ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗВІЛЬНЕННЯМ З ПОЛОНУ

У статті досліджуються особливості правового регулювання та реалізації права на звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону.

Встановлено, що Законом України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачено 7 виключних підстав для звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону для 4 визначених категорій військовослужбовців: які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу; які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період; які проходять військову службу за контрактом; які проходять кадрову військову службу.

Зазначено щодо обов'язкової умови для звільнення з військової служби, а саме якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу, що таке небажання може бути висловлено шляхом зазначення у рапорті військовослужбовця з клопотанням про звільнення з військової служби.

Крім того встановлено, що Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженим Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 не передбачено окремих особливостей звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону. Таким чином, військовослужбовці, які бажають звільнитися з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону, подають по команді рапорт та довідку про перебування громадянина України з числа осіб, визначених пунктом 1 частини першої статті 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», у місцях несвободи внаслідок збройної агресії проти України або інтернування в нейтральних державах, яка видається відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 січня 2023 року № 55 (у редакції від 05 травня 2023 року).

Вбачається, що потребує додаткового вивчення питання, коли саме військовослужбовці, які звільнені з полону та не висловили бажання продовжувати військову службу, повинні повідомити своєму командуванню про такі обставини, та чи втрачають вони право на звільнення у разі використання додаткової відпустки із збереженням грошового забезпечення тривалістю 90 календарних днів, передбаченої пунктом 23 статті 10-1 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Ключові слова: збройна агресія Російської Федерації проти України, військовослужбовці, правовий режим воєнного стану, звільнення з військової служби, військовополонені.

Постановка проблеми. У травні цього року командир 12-ї бригади спеціального призначення «Азов» вкотре привернув увагу суспільства до військовослужбовців підрозділу, що продовжують бути позбавленими волі противником. Таких, станом на 20 травня, зі слів командира нараховується 900 осіб [1].

Поряд із тим, такі вражаючі цифри висвітлюють статистику лише одного з підрозділів Сил оборони України, нехай і з однією з найдраматичніших історій за історію повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Висловлюючись з цього питання, представниця правозахисної організації

«Медійна ініціатива за права людини» Тетяна Катриченко зазначала, що загалом в російському полоні нині перебувають понад десять тисяч українських військових [2].

В той же час, на початок 2024 року, за даними Уповноваженого Верховної Ради з прав людини Дмитра Лубінця, в ході 51 обміну вдалося визволити 3135 українських військових [3].

Таким чином, потребує детального вивчення стан справ щодо реалізації права на звільнення з військової служби особами, повернутими з полону противника.

Аналіз досліджень та публікацій.

Окремі питання звільнення з військової служби було предметом досліджень ряду українських вчених, як Т.С. Томляк, С. Халимон, О. Ганьба, І. Бомбергер, І.П. Книш, В. Пашинський та ін.

В. Пашинський, В. Шапаренко, наприклад, вивчаючи нормативно-правове регулювання проходження військової служби, аналізували питання проходження військової служби в разі оголошення мобілізації і настання особливого періоду [4].

Т.С. Томляк, зокрема, досліджувала актуальні проблеми мобілізації та звільнення з військової служби в умовах воєнного стану, проте вивчала виключно можливість звільнення з військової служби у зв'язку з бронюванням особи, мобілізованої з неврахуванням цього факту [5].

Поряд із тим, окремих публікацій, предметом дослідження в яких було б питання звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням в полону, в сучасній українській юридичній літературі, починаючи з 2022 року, не відображено.

Метою статті є встановити особливості правового регулювання та реалізації права на звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону.

Виклад основного матеріалу.

Частиною 5 статті 1 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про військовий обов'язок і військову службу» (у редакції від 29 листопада 2024 року) визначено, що від виконання військового обов'язку громадяни України звільняються на підставах, визначених цим Законом [6].

Частиною другою статті 2 Закону № 2232-XII визначено, що проходження

військової служби громадянами України здійснюється у добровільному порядку (за контрактом), за направленням або за призовом.

Зауважуємо, що в залежності від способу (виду) проходження військової служби, можуть змінюватись підстави для подальшого звільнення з неї.

В свою чергу, виходячи з аналізу частини шостої статті 2 Закону № 2232-XII вбачаємо, що згідно Закону існує 8 видів військової служби.

Безпосередньо, підстави для звільнення з військової служби зазначені у статті 26 Закону № 2232-XII.

Виходячи з аналізу норм зазначеної статті, розуміємо, що у зв'язку із звільненням з полону звільняються військовослужбовці:

які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу та не висловили бажання продовжувати військову службу (підпункт «є» частини 3);

які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, під час дії особливого періоду (крім періоду дії воєнного стану), якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу та/або проти них не порушено кримінальне провадження, передбачене законами України (підпункт «е» пункту 1 частини 4);

які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (під час дії воєнного стану), якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу (підпункт «д» пункту 2 частини 4);

які проходять військову службу за контрактом, під час дії особливого періоду (крім періодів проведення мобілізації та дії воєнного стану), якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу (підпункт «п» пункту 2 частини 5);

які проходять військову службу за контрактом, під час проведення мобілізації та дії воєнного стану, якщо військовослужбовці не висловили бажання продов-

жувати військову службу (підпункт «д» пункту 3 частини 5);

які проходять кадрову військову службу, під час дії особливого періоду (крім періодів проведення мобілізації та дії воєнного стану), якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу (підпункт «і» пункту 2 частини 6);

які проходять кадрову військову службу, під час проведення мобілізації та дії воєнного стану, якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу (підпункт «г» пункту 3 частини 6).

Таким чином, Законом № 2232-XII передбачено 7 виключних підстав для звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону для 4 визначених категорій військовослужбовців: які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу; які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період; які проходять військову службу за контрактом; які проходять кадрову військову службу.

Щодо обов'язкової умови для звільнення з військової служби з аналізованої підстави («якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу») вважаємо, що таке небажання може бути висловлено шляхом зазначення у рапорті військовослужбовця з клопотанням про звільнення з військової служби.

Поряд із тим, частиною 7 статті 26 Закону № 2232-XII визначено, що звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється в порядку, передбаченому положеннями про проходження військової служби громадянами України.

В свою чергу, Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженим Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 (далі – Положення), не передбачено окремих особливостей звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону. Так, Положення визначає права посадових осіб щодо звільнення з військової

служби (пункт 225), вимоги щодо звільнення (пункти 226 – 232) та його порядок (пункти 233 – 247) [7].

Виходячи з аналізу зазначених пунктів Положення, вбачається наступний порядок звільнення військовослужбовця з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону.

Так, військовослужбовці, які бажають звільнитися з військової служби, подають по команді рапорти та документи, які підтверджують підстави звільнення (пункт 233 Положення).

В свою чергу, підтвердженням підстави для звільнення у зв'язку зі звільненням з полону є довідка про перебування громадянина України з числа осіб, визначених пунктом 1 частини першої статті 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», у місцях несвободи внаслідок збройної агресії проти України або інтернування в нейтральних державах.

Порядок оформлення довідок про перебування осіб у місцях несвободи внаслідок збройної агресії проти України або інтернування в нейтральних державах затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 січня 2023 року № 55 (у редакції від 05 травня 2023 року) [8].

Надалі, командуванням військової частини (установи) проводиться ряд передбачених організаційних заходів – уточнення даних про проходження військової служби, періодів служби, що підлягають зарахуванню до вислуги в календарному та пільговому обчисленні, проводиться розрахунок вислуги років тощо (пункт 234 Положення).

З військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, перед їх звільненням проводиться бесіда з питань звільнення, що передбачено пунктом 236 Положення.

Відповідно до абзацу четвертого пункту 241 Положення, накази про звільнення військовослужбовців з військової служби оголошуються командирами (начальниками) військових частин.

На виконання вимог пункту 242, після надходження до військової частини пись-

мового повідомлення про звільнення військовослужбовця з військової служби або після видання наказу командира (начальника) військової частини про звільнення військовослужбовець повинен здати в установлені строки посаду та підлягає розрахунку, виключенню зі списків особового складу військової частини і направленню на військовий облік до районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки за вибраним місцем проживання. Особи, звільнені з військової служби, зобов'язані у п'ятиденний строк прибути до районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки для взяття на військовий облік.

Поряд із цим, потребує додаткового вивчення питання, коли саме військовослужбовці, які не висловили бажання продовжувати військову службу, повинні повідомити своєму командуванню про такі обставини, оскільки ні Законом № 2232-XII, ні аналізованим Положенням вказаний момент не деталізується.

Наприклад, пунктом 23 статті 10-1 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (у редакції від 25 серпня 2024 року, далі за текстом – Закон № 2011-XII) визначено, що військовослужбовцям після їх звільнення з полону за їх бажанням надається додаткова відпустка із збереженням грошового забезпечення тривалістю 90 календарних днів без поділу на частини (крім військовослужбовців, які висловили бажання звільнитися з військової служби після звільнення з полону).

Виходячи з вказаної норми, військовослужбовці, які висловили бажання звільнитися з військової служби після звільнення з полону, право на додаткову відпустку із збереженням грошового забезпечення тривалістю 90 календарних днів втрачають. Проте потребує уточнення обставина, чи втрачають, в свою чергу, право на звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону військовослужбовці, які правом на таку відпустку скористались.

Висновки. Законом України від 25 березня 1992 року № 2232-XII «Про

військовий обов'язок і військову службу» передбачено 7 виключних підстав для звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону для 4 визначених категорій військовослужбовців: які проходять військову службу за призовом осіб офіцерського складу; які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період; які проходять військову службу за контрактом; які проходять кадрову військову службу.

Щодо обов'язкової умови для звільнення з військової служби, а саме якщо військовослужбовці не висловили бажання продовжувати військову службу, таке небажання може бути висловлено шляхом зазначення у рапорті військовослужбовця з клопотанням про звільнення з військової служби.

Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України, затвердженим Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008 не передбачено окремих особливостей звільнення з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону. Таким чином, військовослужбовці, які бажають звільнитися з військової служби у зв'язку зі звільненням з полону, подають по команді рапорт та довідку про перебування громадянина України з числа осіб, визначених пунктом 1 частини першої статті 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», у місцях несвободи внаслідок збройної агресії проти України або інтернування в нейтральних державах, яка видається відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 січня 2023 року № 55 (у редакції від 05 травня 2023 року).

Потребує додаткового вивчення питання, коли саме військовослужбовці, які звільнені з полону та не висловили бажання продовжувати військову службу, повинні повідомити своєму командуванню про такі обставини, та чи втрачають вони право на звільнення у разі використання додаткової відпустки із збережен-

ням грошового забезпечення тривалістю 90 календарних днів, передбаченої пунктом 23 статті 10-1 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Список використаної літератури:

1. Prokopenko D. Допис користувача Denys Prokopenko. Facebook. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0AjaEJd374DS41mKffKUeDfuhYy1DtEkVAeXqPvBPm5gTEN5rfTSYFC42KyHVNfeTl&id=100092398602398 (дата звернення: 10.10.2024).
2. Deutsche Welle. МІПЛ: У полоні РФ перебувають понад 10 тисяч військових – DW – 06.05.2024. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/mipl-u-polonirf-perebuvaut-ponad-10-tisac-ukrainskih-vijskovih/a-69009006> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Шварц Д., Чайковська В. Новий обмін: Україна повернула з полону в РФ 100 військових – DW – 08.02.2024. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/ukraina-povernula-100-vijskovih-u-ramkah-novogo-obminu-polonenimi-z-rf/a-68208928> (дата звернення: 11.10.2024).
4. Пашинський В., Шапаренко В. Система нормативно-правового регулювання проходження військової служби. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2024. № 40. С. 236–244. URL: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/1106/981> (дата звернення: 19.11.2024).
5. Томляк Т. Актуальні проблеми мобілізації та звільнення з військової служби в умовах воєнного стану. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11(25). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-11\(25\)-309-319](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-11(25)-309-319) (дата звернення: 11.10.2024).
6. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII : станом на 30 жовт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
7. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України від 10.12.2008 № 1153/2008 : станом на 04 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008#Text> (дата звернення: 21.11.2024).
8. Про затвердження Порядку оформлення довідок про перебування осіб у місцях несвободи внаслідок збройної агресії проти України або інтернування в нейтральних державах : Постанова Каб. Міністрів України від 20.01.2023 № 55 : станом на 5 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2023-p#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

R Rodrihes N. A. On the right to dismissal from military service in connection with release from captivity

The article examines the peculiarities of legal regulation and implementation of the right to dismissal from military service in connection with release from captivity.

It is established that the Law of Ukraine dated March 25, 1992 No. 2232-XII "On Military Duty and Military Service" provides for 7 exclusive grounds for dismissal from military service in connection with release from captivity for 4 defined categories of military personnel: those serving under conscription from among the officer corps; those serving under conscription during mobilization, for a special period, military service under conscription from among reservists in a special period; those serving under contract; those serving regular military service.

The article notes the mandatory condition for dismissal from military service, namely if military personnel have not expressed a desire to continue military service, and that such unwillingness can be expressed by indicating in the military personnel's report with a request for dismissal from military service.

Furthermore, it is established that the Regulation on Military Service by Citizens of Ukraine in the Armed Forces of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated December 10, 2008 No. 1153/2008, does not provide for specific features of dismissal from military service in connection with release from captivity. Thus, military personnel who wish to be dismissed from military service in connection with release from captivity submit through the chain of command a report and a certificate of stay of a Ukrainian citizen from among the persons defined in paragraph 1 of part one of Article 2 of the Law of Ukraine "On Social and

Legal Protection of Persons with Respect to Whom the Fact of Deprivation of Personal Freedom as a Result of Armed Aggression Against Ukraine Has Been Established, and Members of Their Families" in places of detention as a result of armed aggression against Ukraine or internment in neutral states, which is issued in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 20, 2023 No. 55 (as amended on May 5, 2023).

It appears that additional study is required regarding when exactly military personnel who have been released from captivity and have not expressed a desire to continue military service should notify their command about such circumstances, and whether they lose the right to dismissal in case of using additional leave with preservation of monetary allowance for a duration of 90 calendar days, provided for in paragraph 23 of Article 10-1 of the Law of Ukraine dated December 20, 1991 No. 2011-XII "On Social and Legal Protection of Military Personnel and Members of Their Families."

Key words: *armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, military personnel, legal regime of martial law, dismissal from military service, prisoners of war.*